

Turinys

Iliustracijos	7
Prologas	9
1. Nenoriai į mokyklą	15
2. Noriai į karą	23
3. Clementina ir Bendruomenių Rūmai	35
4. Prekybos valdyba ir Vidaus reikalų ministerija	49
5. Pirmasis Admiraliteto lordas	61
6. Dardanelai	79
7. Atsigavimas	97
8. Bolševikai ir airiai	117
9. Rytų klausimai	129
10. Torių kancleris	139
11. Imperija ir Indija	159
12. Čartvelas ir Hitleris	173
13. „Winstonas sugrižo“	193
14. Šlovės valanda	205
15. Demokratiškas karvedys	221
16. Veikti šiandien	233
17. Amerika ir Rooseveltas	253
18. Specialiosios operacijos ir puolamasis bombardavimas	273
19. Prancūzija ir de Gaulle'is	287
20. Rusija ir Stalinas	297
21. Debesuota pergale	313

22. Geležinė uždanga	323
23. Viršūnių susitikimas ir Bomba	339
24. Sugrįžimas į Dauningo gatvę	353
25. Saulėlydis ir nakties sutemos	369
26. Epilogas	383
Pastabos	391
Bibliografija	405

Iliustracijos

Tarp puslapių 112 ir 113

1. Churchillui septyneri metai
2. Lordas Randolphas Churchillis
3. Ponia Randolph Churchill
4. Antrasis leitenantas Churchillis ketvirtajame husarų pulke
5. Clementina Churchill su dukra Diana, kuriai vieni metai
6. Randolphas Churchillis
7. Sarah Churchill
8. Krikštynos Churchillių šeimoje

Tarp puslapių 272 ir 273

9. Churchillis – ministras pirmininkas
10. Giraud, de Gaulle'is ir Churchillis, Kasablanka, 1943 metų sausis
11. Karinio štabo vadovybė Pergalės dieną
12. Vakarų dykumoje 1942 metų rugpjūtį
13. Churchillis susitinka su prezidentu Rooseveltu, Plasencijos įlanka, 1941 metų rugpjūčio 9 diena
14. Su Stalinu Jaltaje 1945 metų vasarį
15. Winstonas ir Clementina, 1944 metų spalio 22 diena
16. Churchillis ir prezidentas Eisenhoweris
17. Churchillis ir rinkimai konservatorių partijoje, 1955 metų gegužė

Padėkos už iliustracijas

Autorius ir leidėjai dėkingi už leidimą naudoti iliustracijas: Churchillio kolegijos Kembridže vadovui ir kolegoms, 5; Konservatorių partijos archyvui ir Bodleiano bibliotekai, 8, 16, 17; Imperatoriškajam karo muziejui, 1, 4, 9–15; Nacionalinei portretų galerijai, 2, 3, 6, 7.

Prologas

1940 metų pavasarį Winstonas Churchillis staiga man tapo svarbiausiu asmeniu, akivaizdžiai dominuojančiu mano berniukiškoje karo, į kurią įsitraukė mano šalis, sampratoje. Iki tol karas gerai atitiko apibūdinimą „keistasis“ ir neatrodė realus. Kai tik jis tapo tikrove, tikras tapo ir Churchillis, netgi labai tikras, nes joks kitas žmogus anuomet nebuvo toks mums visiems pažįstamas: tiek jo atvaizdas, tiek balso, principų ir jausmų derinys, kuris veržėsi iš radijo imtuvų. Jo kreipimaisi į tautą atrodė tokie svarbūs, kad priminė religines apeigas. Kai 1942 metais mokykloje laimėjau prizą ir manęs paklausė, kokios knygos norėčiau, paprašiau pirmojo Churchillio knygos „Karo kalbos“ tomo. Iki šiol turiu jo puikios knygos apie Pirmąjį pasaulinį karą „Pasaulio krizė“ egzempliorių, išleistą 1943 metais. Jis man buvo Williamas Pittas vyresnysis, Horatio Nelsonas, Benjaminas Disraelis viename. Be abejo, ir karikatūristų sugalvotas Džonas Bulis*, tačiau toks Džonas Bulis, kuriam būdinga ypatinga kultūra, inteligencija, stilius, derantys su liaudišku natūralumu.

Kažkuriuo metu, artėjant karo pabaigai, jis ėmė vis mažiau dominuoti mano mąstyme (dabar žinau, kad ir daugelio kitų); tiek mažiau, kad kai jį Premjero poste pakeitė visiškai kitokios išvaizdos ir kitaip bendraujantis Clementas Attlee'is, tai atrodė ne taip dramatiška, nei linkę teigti politinio gyvenimo istorikai, kurie apie šį pokytį rašo iš didesnės istorinės perspektyvos. Turėjome baigti karą ir žengti į nežinią jau be Winstono vadovavimo. Keista, kad, nepaisant viso to, ką jis pats laikė pažeminimais ir pripažino pralaimėjimais, ir to, kad, kai suaugau, mano simpatijos buvo jo politinių oponentų pusėje, mano įsitikinimas, jog jis didis žmogus ir ypatinga asmenybė, niekada nesusvyravo. Susidomėjęs ir net su džiaugsmu stebėjau jo atkaklias pastangas reikštis nacionalinėje ir tarptautinėje arenoje, o kai mirė ir jam buvo suteikta ypatinga valstybinių laidotuvių garbė, tiesiog prilipęs prie televizoriaus ekrano

* Džonas Bulis – bendrinis tapęs anglo apibūdinimas. Jo šaknys – XVIII a. rašytojo Arbuthnoto pamfletai, kurie vėliau įkvėpė karikatūristus. Ilgainiui Džonas Bulis tapo savimi pasitikinčio, kiek pasipūtusio, bet tvirtai ant žemės stovinčio anglo simboliu. (*Čia ir toliau – vert. past.*)

jaučiau emocijų antplūdį, kurio niekada nesukėlė jokia kita rodyta transliacija – nei prieš tai, nei po to.

Tiek apie mano pirmąją susidomėjimo šiuo žmogumi fazę: ankstyvas susidomėjimas ir net emocinis prisirišimas, vėliau – tam tikras nutolimas, visgi išlaikant nuolatinę pagarbą.

Antrasis susidomėjimo etapas, kurio kulminacija galiu vadinti šią knygą, prasidėjo XX amžiaus aštuntajame dešimtmetyje, kai mano kaip istoriko profesiniai interesai pakrypo nuo XVIII–XIX amžių Didžiosios Britanijos socialinės istorijos prie tarptautinių santykių ir šiuolaikinės karybos tyrinėjimų. Išsiaiškinau svarbius dalykus apie Europos imperijų istoriją, kaip jos atsirado ir kokiais būdais jas buvo bandoma išlaikyti. Tas Churchillis, kurį atradau veikiant Afrikoje ir dar labiau Indijoje, visai nebuvo panašus į mano herojų karo metais. Daug studijavau 1914–1918 ir 1939–1945 metų karus. Nors pagrindiniai ir mane labiausiai žavintys istoriniai šaltiniai buvo paties Churchillio apie juos parašytos knygos, tačiau, analizuodamas kitų karo dalyvių prisiminimus ir istorikų studijas, atradau, kad jo vaidmuo abiejuose karuose buvo gerokai keistesnis ir įdomesnis, nei įsivaizdavau.

Pradėjau gilintis ir į jo kunkuliuojantį bei neįprastą gyvenimą tuo metu, kai karas neapimdavo viso jo dėmesio. Daugybė publikacijų, kurių srautas atrodė nenuslūgstantis, piešė vis sudėtingesnį ir kai kuriais atžvilgiais gerokai prieštaringesnį jo portretą, nei ilgą laiką galvojau.

Šioje knygoje atkreipiu dėmesį į nevienareikšmius faktus ir net vidinius prieštaravimus, kuriuos stengiuosi atskleisti, nebandydamas išsamiai jų paaiškinti. Įvairiais atžvilgiais Churchillio vaikystė buvo nelaiminga, ir, regis, itin sunku patikėti, kad jo nepaprasta asmenybė, kuri reikėsi jam suaugus, daugiausia susiformavo vaikystėje ar reaguojant į ją.

Privatus ir viešas Churchillio gyvenimai, be abejo, buvo labai persipynę ir veikė vienas kitą. Pavyzdžiui, ypač svarbu, kad nuo trisdešimt trejų metų šalia jo buvo protinga, palaikanti ir mylinti žmona. Namai jam buvo komfortiška vieta, o sunkiais laikais – tikras prieglobstis. Reikšminga, kad jis nebuvo linkęs užmegzti nesantuokinių ryšių, ir tai dar vienas bruožas, kuriuo skyrėsi nuo daugelio savo socialinių ir politinių bendražygių.

Tačiau nemanau, kad reikia apsistoti prie psichologinių spekuliacijų. Man atrodė svarbu kaupti dėmesį į žmogaus visuomeninę veiklą, mat jis nuo dvidešimt vienerių metų visą laiką buvo atidžiai stebimas viešas asmuo, jam labai patiko tokiam būti, o pradiniame etape jis itin stengėsi toks tapti. Daugiausia

būtent dėl to, kad tiek daug metų ėjo reikšmingas pareigas, atliko tiek daug skirtingų socialinių vaidmenų ir galiausiai išsikovojo tokią tarptautinę reputaciją, Churchillis laikomas tokiu ypatingu ir įdomiu. Tačiau vis dėlto labiausiai jis patraukia tuo didvyrišku vaidmeniu, kurį atliko kaip Britanijos ir imperijos lyderis visuotinio karo laikotarpiu 1940–1945 metais. Būtent tai, kaip jis iš tiesų atliko šį vaidmenį, kuris pastaruoju laikotarpiu taip pat sulaukia įvairios kritikos ir abejonių, man svarbiausia buvo išsiaiškinti. Tiesą sakant, išanalizavęs tą laikotarpį, neturiu jokio pagrindo prieštarauti tam vertinimui, kurį viešai pateikė A. J. P. Tayloras knygoje „Anglijos istorija 1914–1945“ (*English History 1914–1945*), Churchillį vadinantis „savo šalies gelbėtoju“.

Teisinga ir suprantama, kad toks žmogus, kaip apie save yra pabrėžęs pats Velingtono kunigaikštis, turėjo traukti gausius biografijos tyrėjus. Iš tiesų *čerčiliano*s lentynose puikuojasi Winstono sūnaus Randolpho pradėta ir sero Martino Gilberto užbaigta monumentali biografija. Taip pat, jei peržiūrėsime Churchillio veiklos ir gyvenimo tyrėjų, biografų sąrašą, jame atrasime geriausias mūsų laikų istorikus. Kiekvienas bent kiek reikšmingas jo gyvenimo etapas ir epizodas kruopščiai ištirtas įvairių ekspertų, o faktiškai kiekvienas bent kiek su juo bendravęs žmogus jau yra paskelbęs savo atsiminimus apie tai. Iš šio viešai prieinamo informacijos lobyno gavau labai daug žinių, su malonumu perėmiau kitų autorių vertinimus visais atvejais, kai jie pateikė įžvalgas, kurių negalėčiau pranokti, taip pat ir iš pagarbos, kad jie jau įvardijo tai, su kuo visiškai sutinku. Esu labai dėkingas, kad atradau tiek daug tvirtų pečių, į kuriuos galėjau atsiremti. Tikiuosi, kad šie autoriai lengvai atpažins tai, kuo labiausiai padėjo. Tačiau apie tuos Churchillio gyvenimo aspektus, epizodus, kurie kelia nuolatinis ginčus, norėjau pats susidaryti nuomonę. Tiesą sakant, jų tiek daug, kad, jei bandyčiau juos visus išvardyti, reikėtų pakartoti beveik visą Churchillio viešo gyvenimo istoriją. Jis du kartus ėjo Admiraliteto pirmojo lordo pareigas, karštai rėmė Dardanelų ekspediciją, ryžtingai kišosi į Rusijos revoliuciją, dalyvavo airių kovos už Nepriklausomybę ir Indijos pastangų išsikovoti savivaldą procesuose, prieštaravo Didžiosios Britanijos nuolaidžiavimo politikai ketvirto dešimtmečio pabaigoje, perėmė vadovavimą Antrojo pasaulinio karo metu, buvo Europos judėjimo lyderiu bent kelerius metus po jo pabaigos, siekė „ypatingų santykių“ tarp Didžiosios Britanijos ir JAV, formulavo svarbias įžvalgas tarptautinėje politikoje atominės bombos kūrimo laikotarpiu. Domėjimasis tuo, kokią poziciją jis užėmė, ką sakė šiais klausimais, niekada nesiliaus. Tikrai nedaug šių laikų asmenybių paliko tokių ryškų pėdsaką istorijoje.

Kiek įmanoma, stengiausi remtis paties Churchillio tekstais, nes neradau jokios rimtos priežasties, kodėl mano ar kurio nors kito tyrinėtojo žodžiai galėtų geriau įvardyti įvykius, nei tai padarė šis vienas didžiųjų anglų kalbos virtuozų. Pastabų pateikiau minimaliai. Žinau, kad mokslininkai mėgsta knygas, kurios apraizgytos išnašomis, tačiau toks medžiagos dėstymas galėtų tapti kliūtimi ir blaškyti nespecialistų ir plačiosios auditorijos skaitytojų, kuriems pirmiausia ši knyga ir skirta, dėmesį. Nurodžiau šaltinių visais atvejais, kai tiesiogiai cituoju Churchillį, jo žmoną ar dukrą Mary. Visi kiti šaltiniai, jei tai tik nėra mano penkiasdešimties metų istoriko darbo patirtis ar nenurodyti specialiose pastabose, yra knygos, išvardytos viso mano teksto pabaigoje. Jas rekomenduoju jums skaityti, jei norite toliau gilintis į šią temą.

Mano padėkos sąrašo pradžioje turėtų būti tie istorikai ir autoriai, kurių knygomis rėmiausi daugiausia. Taip pat turiu padėkoti nepaprastai paslaugiams ir mandagiams bibliotekų, kuriose radau šias knygas, darbuotojams. Turiu galvoje Bodleiano, Codringtono ir Šv. Antano koledžo bibliotekas Oksforde, Churchillio archyvų centrą Kembridže ir Karališkąją akademiją Londone. Su nemažesniu geranoriškumu ir paslaugumu man buvo pateiktos ir fotografijų kolekcijos. Ypač noriu padėkoti Imperatoriškajam karo muziejui ir Nacionalinei portretų galerijai Londone, Naujajam Bodleianui (kur saugoma Konservatorių centrinės būstinės kolekcija), Churchillio archyvų centrui ir Nacionalinei portretų galerijai Vašingtone (nors galiausiai apsisprendžiau pastarosios medžiagos nenaudoti).

Esu dėkingas už įvairių pagalbą, įkvėpimą ir svarbias pataisas – visa tai man suteikė Paulas Addisonas, Matthew Andersonas, Piersas Brendonas, Robertas Brownas, Jane Carmichael, Robertas Dannas, Ann Deighton, Paddy'is Griffithas, seras Michaelas Howardas, Peteris Mangoldas, Henry'is Probertas, ledi Soames, Hew Strachanas ir Neilas Youngas. Tačiau labiausiai mane drąsino ir gelbėjo mano leidėjai Tony'is Morrisas ir Martinas Sheppardas bei žmona Marigold Best.

Apibendrinant: tikiuosi, kad mano knyga sukurs autentišką ir visapusišką įspūdį apie šį nepaprastą žmogų. Rašydamas ją, patenkinau savo smalsumą ir tikiu, kad ji patenkins jaunesnės nei mano kartos skaitytojų smalsumą; per jaunų, kad būtų susidūrę su gyvu Churchilliu, bet ganėtinai brandžių, kad jiems būtų įdomu sužinoti, kodėl jis pagrįstai vadinamas didžiausiu XX a. anglu ir kodėl neabejotinai yra vienas įdomiausių.

„Nieko nebūčiau pasiekęs,
jei nebūčiau daręs klaidų.“

CHURCHILLIS

Nenoriai į mokyklą

„Buvau vaikas, kurį suaugę žmonės
linkę vadinti *bėdas keliančiu berniuku*.“

Mano jaunystė, 16 skyrius

Tauta ir visuomenė, kurioje gimė Winstonas Leonardas Spenceris Churchillis, taip pat ir jo gimimo vieta bei tėvai, kurie jo susilaukė, – viskas buvo ypatinga.

Pasaulyje, kuriame jis gimė 1874 metų lapkričio 30 dieną, Jungtinė Didžiosios Britanijos ir Airijos Karalystė, nepučiant miglos, buvo „dominuojanti tauta“. Dėl galingos pramonės ir prekybos ji buvo vadinama „pasaulio dirbtuvėmis“. Jungtinės Karalystės prekybos laivynas neturėjo lygiaverčių konkurentų, o čia įkurtos laivų statyklos gamino laivus ir daugeliui kitų valstybių. Londonas buvo ne tik didžiausias Europos miestas, bet ir pasaulio finansų sostinė. Britų užsienio investicijos ir visa jų teikiama neoficiali valdžia gerokai viršijo artimiausių varžovių Prancūzijos ir Nyderlandų pajėgumus. Britų valdoma užjūrio imperija tiek savo dydžiu, tiek ištekliais neturėjo sau lygių. Tai buvo neginčijamas faktas ir jį tik dar labiau įtvirtino du viso pasaulio dėmesį pritraukę įvykiai netrukus po Winstono gimimo: 1875 metais ministras pirmininkas Disraelis žengė drąsų žingsnį, įsigydamas Sueco kanalo akcijų paketą, o 1877 metais karalienė Viktorija buvo išpūdingai paskelbta Indijos imperatore.

Didžiausias ir prestižiškiausias pasaulyje britų karinis laivynas išdidžiai buvo įsitikinęs, kad pasaulio vandens keliuose jis palaiko visų trokštamą *Pax Britannica*. Tik labai nedaug itin įžvalgių ar specialios informacijos turinčių britų jau galėjo nujauti, kad ši pasaulinė didybė ir pranašumas jūroje nebetruks ilgai. Iš tiesų, nors daugelis to dar nepastebėjo, tačiau imperijos galybė tirpo.

Tačiau visų visuomenės sluoksnių jaunuoliams plačiai nusidriekusi jų tautos politinė ir ekonominė imperija vis dar simbolizavo neribotas galimybes ir leido išdidžiai jaustis keliaujant svetur, jei tik tam turėjo noro ir galimybių. Nenuostabu, kad taip atrodė ir jaunajam Winstonui Churchillui. Tiesą sakant, jis visą

gyvenimą išsaugojo didingą galingosios Imperijos ir jos ypatingo vaidmens pasaulio istorijoje vaizdinį. Britams ir jų sąjungininkams Antrajame pasauliniame kare šis aistringas jo įsitikinimas buvo net parankus, tačiau pačiam Churchilliui jis kartkartėmis sukeldavo problemų ir gerokai prisidėjo prie palankumo ir nepasitenkinimo jausmų mišinio, kurį nemažai žmonių jam jautė.

Jis gimė šios galingos imperijos valdančiajame elite. Jo tėvas buvo jaunesnysis septintojo Marlboro hercogo sūnus, o mažasis Winstonas, kuris arba gimė neišnešiotas po septynių nėštumo mėnesių, arba buvo pradėtas dar iki vedybų (dėl to nėra sutariama), pasaulį išvydo Blenimo rūmuose, didingiausiuose Anglijos didikų namuose. Nors tokia kilmė ir statusas negarantavo sėkmės gyvenime, tai buvo gera pradžia.

Politinio ir socialinio elito narius jungė narystės, susitikimai ypatingose vietose progomis, kurios nepajudinamai buvo įrašytos į jų kalendorius: lenktynės Gudvude ir Askote, kriketas Lordse, regatos Henlyje, iškilmingi medžioklės ritualai, šaudymas į taikinius, nesibaigiantys vakarėliai ir priėmimai užmiestyje, Londono klubai ir, svarbiausia, Londono Sezonas. Anglijos visuomenę (iš mažosios raidės ir be galo įvairią) tarsi karūnavo Visuomenė (iš didžiosios raidės ir griežtai rinktinė). Jaunajam Churchilliui tikrai buvo suprantamas ponios Bracknell pamokymas sūnėnui: „Niekada nepagarbiai nekalbėk apie Visuomenę. Taip daro tik tie, kurie negali ten prasibrauti.“¹

Pats Churchillis šį unikalų reiškinį prisiminė savo klasikinėje knygoje „Mano jaunystė“* (*My Early Life*), kurią parašė 1930 metais:

Tomis dienomis Anglijos Visuomenė vis dar egzistavo senąja forma. Tai buvo darniai veikiantis ir stiprus kūnas. Dažniausiai kiekvienas žmogus pažinojo visus kitus ir žinojo, kas jie yra. Keli šimtai didžiųjų šeimų, kurios valdė Angliją kartų kartas ir matė, kaip ji kilo į savo šlovės viršūnę, buvo tarpusavyje labai glaudžiai susijusios santuokiniais ryšiais. Visur buvo galima sutikti draugų ir giminaičių. Svarbiausi visuomenės veikėjai daugeliu atvejų buvo svarbiausi valstybės veikėjai Parlamente ir talentingiausi žaidėjai sporto aikštėse. Lordas Salisburijis skrupulingai laikėsi taisyklės nerengti ministrų kabineto posėdžio tada, kai Niumarkete vyksta lenktynės, o Bendruomenių Rūmuose buvo įprasta daryti Derby dienos pertrauką, kai vykdavo žirgų lenktynės. Blizgiuose vakarėliuose Lansdauno, Devonšyro ar Stafordo rūmuose galėjai rasti visus elementus, kurie sudarė puošnų,

* Winston S. Churchill, *Mano jaunystė. 1874–1904*. Briedis, 2019, vertė Rasa Drazdauskienė.

mėgstantį linksmintis socialinį ratą, glaudžiai sujungiantį Parlamentą, kariuomenės ir laivyno vadovybę bei svarbiausius politiką formuojančius asmenis. Džiaugiuosi, kad bent kelis mėnesius galėjau matyti šį jau išnykusį pasaulį.²

Liūdnos ir nostalgiškos intonacijos šiuo atveju kyla ne tik iš istorinio pokyčio įsisąmoninimo, kad baigėsi tai, prie ko bent trumpam galėta prisiliesti, bet ir iš romantinio apgailestavimo, kad riterių laikai jau tapo praeitimi. Taip pat neatmeskime galimybės, jog šiuo atveju tai susiję ir su tam tikro laipsnio įsisąmoninimu, kad, nors sociologinis klasifikatorius vis dar būtų jį priskyręs aristokratijai, tačiau kiekvieni brandaus gyvenimo metai darė Churchillio aristokratinę tapatybę vis blausesnę.

Jo politiniai ryšiai su liberalų šalininku Davidu Lloyd George'u ir jiems abiem iki pat 1914 metų būdingas radikalus požiūris lėmė tai, kad didelė dalis aristokratų laikė jį savo klasės išdaviku. Žinoma, kai tik jam tekdavo susidurti su jais (dalis torių nuo jo paprasčiausiai atsiribojo), jautėsi jiems lygiavertis. Visą gyvenimą jis nenustojė bendrauti su atskirais aristokratijos atstovais ir, kai tik turėdavo laiko, dalyvaudavo jų klasikiniuose socialiniuose ritualuose. Tačiau jis niekada nemėgdavo tuščiai leisti laiko, tad bėgant metams jo draugai ir pramogos vis labiau skyrėsi nuo tos klasės, kurioje gimė, įpročių ir galima sakyti, kad jis suformavo savitą gyvenimo stilių mišinį. Tarp jo draugų buvo rašytojų ir (ne visada tai sutapo) spaudos žmonių, lėbautojų, ekscentrikų ir paprasčiausiai itin turtingų žmonių. Jaunystėje jis mėgo medžioti, tačiau aistringiausiai įsijungė į santykinai egzotišką sportą – polą. Bent jau tol, kol nebuvo jam per senas ar galėjo atrasti bent kiek laiko. Golfą jis žaidė gana prastai. Kai kiti aristokratai vairuodavo greitus automobilius, jis kur kas mėliau sėsdavo prie lėktuvo šturvalo. Bent jau tol, kol kelis kartus tai vos nesukėlė grėsmės jo gyvybei ir žmona bei draugai įkalbėjo šio užsiėmimo atsisakyti.

Nuo 1924 metų apsigyvenęs savo užmiesčio name Čartvele, Kento grafystėje, jis atsisakė daugumos įprastinių grafystės malonumų ir užsiimdavo tokiais ekscentriškais dalykais kaip mūrijimu ar tapyba aliejiniais dažais, kai laiką leisdavo lauke. Kai grįždavo į vidų, daugiausia skaitydavo, kalbėdavo ir rašydavo. Pastarieji du užsiėmimai dažnai reikšdavo tą patį, nes daugumą savo kūrinių jis padiktavo. Jo darbo ritmas buvo itin savotiškas: iki pietų mėgdavo dirbti lovoje, o po vakarienės dažnai būdavo aktyvus iki antros ar trečios valandos nakties. Jį ypač traukė svarstymai apie „gilias likimo sroves“ ir tai, kur jos kreipia tiek jį patį, tiek visą valstybę ar imperiją. Jis nesunkiai

galėjo atsidurti Lordų Rūmuose, tačiau pasirinko to nedaryti. Jam labiau patiko būti didžiu Bendruomenių Rūmuose.

Jo tėvas, lordas Randolphas Churchillis, buvo garsus arba liūdnei pagarsėjęs, priklausomai nuo jūsų politinių pažiūrų. Gimė 1849 metais ir nuo 1874 iki 1885-ųjų buvo savo tėvonijos, Vudstoko apygardos, atstovas, kol trečiasis *Reformų bilis* ją panaikino, o tada jis tapo Padingtono pietinės apygardos atstovu. Tuo metu jis buvo ryškiausias jaunas konservatorius Bendruomenių Rūmuose. Ryškios akys, imponantiški ūsai ir tvirtas stotas pavertė jį to meto politinių karikatūristų numylėtiniu. Devintojo dešimtmečio pradžioje jis beatodairiškai siekė šlovės ir galios. Buvo bendraminčių grupės, vadinusios save „Ketvirtąją partiją“, lyderiu ir mėgavosi į nevilgtį varydamas ne tik ministrą pirmininką Gladstone'ą ir jo liberalią Vyriausybę, bet taip pat savosios frakcijos Bendruomenių Rūmuose lyderį santūrujį serą Staffordą Northcotė'ą, kurio perdėta pagarba ministrui pirmininkui buvo tokia didelė, kad net pamiršdavo savo konstitucinę pareigą – vadovauti opozicijai. Lordas Randolphas mielai kompensavo šį oponavimo trūkumą ir noriai tam skyrė savo, kaip parlamentaro, oratoriaus ir (vis labiau viską užgožiančio) demagogo talentus. Nenuostabu, kad per keletą metų tapo žinomiausiu torių politiku ir, neabejotinai, daugiausia visus linksminančiu ir demonstruojančiu demokratiškumą. (Ginčai, kiek iš tiesų jis buvo demokratiškas, tęsiasi iki šiol.)

Tiems, kas stebėjo parlamentinę sceną, atrodė labai tikėtina, kad jis yra būsimas ministras pirmininkas. 1886 metų liepą jis buvo paskirtas išdo kancleriu Roberto Gascoyne'o-Cecilio, trečiojo Solsberio markizo, administracijoje ir tai atrodė žingsnis aukščiausio posto link. Tačiau jis pernelyg spaudė savo sėkmę. Buvo per daug įžūlus ir aštrus, kad būtų patogus kolega kitiems ministrams, tad nieko keisto, jog nesulaukė jų palaikymo, kai nusprendė mesti iššūkį vis dar stipriam ministrui pirmininkui ir pralaimėjo. Jo atsistatydinimas buvo priimtas be didesnio triukšmo. Vėliau Randolpho Churchillio politinė karjera pradėjo risti žemyn. Jis tapo vis įžeidesnis, įžulesnis ir atsiskyres. Šį nuosmukį neabejotinai lėmė ir liga, kuri 1894 metais galiausiai jį ir nuvarė į kapus, prieš tai perėjus tragiškas fizinės negalios ir sutrikusios psichikos fazes. (Ilgą laiką, ne be piktavalių žmonių indėlio, buvo manoma, kad jis sirgo sifiliu, tačiau naujausi tyrimai gana tvirtai pagrindžia, jog tai greičiausiai buvo smegenų auglys, kuris labai prisidėjo prie vis didesnio grimzdimo depresijon.)³

Iš šio keisto tėvo, kurio, paties Winstono tvirtinimu, jis beveik nepažinojo, sūnus perėmė labai daug. Galima tik spėlioti, kokį ilgalaikį poveikį jam paliko

tėvo atsiribojimas ar net atstūmimas, nepaisant visų berniuko pastangų tai neigti. Psichoanalizės įgūdžių turintys ar bent jau į ją linkę tyrinėtojai daugelį jau suaugusiu tapusio Winstono bruožų ar net sprendimų siejo su vaikyste ir berniuko išgyventu tėvo atsiribojimu, ryškia atstūmimo patirtimi. Pats Winstonas stengėsi apie tėvą kalbėti tik su susižavėjimu ir lojalumu. Taip jis tėvą apibūdino dar gerokai prieš tai, kai skyrė jam išsamią biografiją, kurioje stengėsi pavaizduoti tėvą kaip atstumtą herojų ir pavyzdį, kuriuo derėtų sekti. Nėra abejonių, kad jis iš tėvo paveldėjo labai daug: egoizmą, drąsą, poreikį atkreipti į save dėmesį, politines ambicijas, polinkį į depresijos epizodus, gebėjimą suvaldyti sudėtingas situacijas, greitą orientaciją, energiją, iškalbą, įžūlumą, humoro jausmą, veržlumą, autoritetų nepaisymą, peraugantį kartais į pražūtingą netaktą, taip pat sunkumą apsispręsti. Žmonės, kurie pažinojo tėvą, sūnuje nesunkiai atpažino šio seno sukirpimo pėdsakus. Tačiau neįmanoma atsakyti, kiek tai susiję su genais, kiek su tėvo meilės trokštančio, bet atstumto sūnaus siekiu paversti tėvą sektinu herojumi.

Energijos genų jis galėjo gauti ir iš savo motinos Jennieės. Ji buvo amerikietė, vyriausia iš trijų Niujorko verslininko Leonardo Jerome'o dukterų. Gyveno Paryžiuje, kai Randolphas ją suviliojo ir užkariavo. Seserys Jerome nebuvo tos amerikiečių merginos, kurios labiausiai trokšta grįžti į tėvynę. Visos trys merginos ėmė jaugoti europietišką gyvenimą ir ištekėjo už Jungtinės Karalystės aristokratų atžalų. Kitoms dviem sekėsi prasčiau nei Jennieei. Ganėtinai pasiturintis tėvas galėjo jai skirti po du tūkstančius svarų sterlingų per metus. Jis gerokai nustebė, kai suprato, kad anglas aristokratas jaunikis įsitikinęs, jog ši išmoka turėtų atitekti jam. Jennieės tėvas gana tvirtai gynė savo poziciją per ilgai užsitęsusias derybas, į kurias įsijungė ir šeimos teisininkai, kol galiausiai sutarė, kad po tūkstantį svarų per metus bus skirta abiem situoktiniam. Suma, kuri pagal dabartinius kraičio medžiotojų standartus tikrai neatrodė didelė.

Graži, protinga, energinga ir ekstravagantiška Jennie Randolphui pagimdė du sūnus – Winstono brolis Johnas, kur kas mažiau išsiskiriantis iš kitų, bet ganėtina mylimas vaikas, kažkodėl daugiausia žinomas kaip Jackas, buvo šešeriais metais jaunesnis ir gimė 1880 metais, dar iki tol, kol aistra santuokoje išblėso ir Jennieės elgesys tapo vis lengvabūdiškesnis. Tokia ji išliko nuo pat Randolpho ligos paūmėjimo iki pat savo mirties 1921 metais.

Prieš tapdamas neįgalus tvarkyti reikalus, Randolphas sugebėjo uždirbti daug pinigų sėkmingai investuodamas, tačiau dauguma jų ištirpo, padengiant skolas po jo mirties. Jennieei liko apie 2700 svarų sterlingų per metus

ir du berniukai, kuriais reikėjo rūpintis. Per našlystės metus ji nuolat turėjo finansinių problemų, užmezgė keletą „romanų“, į kuriuos visada žiūrėjo labai lengvabūdiškai, dar du kartus susituokė (abu kartus su jaunesniais už save vyrais) ir abu kartus išsiskyrė.

Nėra abejonių, kad Jennie buvo prisirišusi prie Winstono ir nerimavo dėl jo gerovės, kai tapo našle, o jis paskutinį XIX amžiaus dešimtmetį išvyko iš šalies. Abejonių nekelia ir tai, kad jis buvo labai prisirišęs prie mamos. Tačiau šie jausmai niekaip negalėjo pasireikšti berniuko vaikystėje, kai jis, kaip būdinga daugumai panašių šeimų, buvo laikomas atskirai nuo tėvų ir pakaitomis prižiūrimas įvairių giminaičių moterų, įskaitant močiutę Blenime („Jis protingas berniukas ir tikrai nėra neklaužada, bet jam reikia tvirtos rankos“)⁴ ir tetą ledi Wimborne Bornmute, kol buvo išsiųstas į mokyklą arba, pasitaičius pirmai palankiai progai, juo buvo atsikratyta, kas, regis, atrodė įprasta.

Patetiški laišakai, rašyti iš mokyklos, rodo, kad jis atkakliai siekė didesnio dėmesio ir meilės, nei tėvai galėjo ar norėjo jam suteikti. Kur kas daugiau moteriško rūpesčio ir šilumos jis sulaukė iš kitų šaltinių. Jaunojo Winstono laimė buvo tai, kad juo rūpinosi ir jį auklėjo ponia Everest; jo pusseserė Clare, Jennieės sesers dukra, kuri nemažai bendravo su Winstonu vaikystėje (ją labai stebino, kaip jis sugebėjo „organizuoti karus tarp tūkstančių alavinių kareivėlių su tokiu įkarščiu, tarsi tai būtų kur kas daugiau nei vaikiškas žaidimas“), buvo tiesiog priblokšta, kaip stipriai „Winstonas mylėjo Everest“.⁵ Kai jis kur nors išvykdavo, jie rašydavo vienas kitam laiškus (vienas jų, gana tipišką, kupiną naujienų ir rūpesčio, parašytas 1891 metų sausio 21 dieną, prasideda „Mano brangusis Winny“ ir baigiasi „Daug meilės ir bučinių nuo Tave mylinčios Mamulės“)⁶ ir jis labai jos ilgėjosi, kai Everest atėjo laikas palikti namus, o vietoj jos atsirado besikeičiantis būrys gubernančių bei auklėtojų. Tačiau ji liko tarnauti šeimai kaip namų tvarkytoja Grosvenoro aikštėje esančiuose apartamentuose, kuriuos jo tėvai kurį laiką dalijosi su septintojo hercogo našle. Winstonas kilniai (ir nesėkmingai) protestavo, kai tėvai, kaip įprasta, vėl pritrūkė pinigų, nusprendė Everest atleisti. Jis niekada nenutraukė su ja ryšio. Kai atėjo žinia, jog ji mirtinai serga, jis ne tik pasirūpino, kad ji gautų deramą medicininę pagalbą, bet ir jau kitą dieną atskubėjo iš Olderšoto į šiaurės Londoną, kad pabūtų su ja paskutinėmis jos gyvenimo akimirkomis. Winstonas ją labai jautriai ir įtaigiai įamžino knygoje „Mano jaunystė“:

Mirtis ją ištiko labai lengvai. Ji gyveno tokį nekaltą ir meilės kupiną gyvenimą, tarnaudama kitiems, ir buvo tokio paprasto tikėjimo, kad visai nebijojų ir, atrodo,

nelabai jaudinosi. Ji buvo mano brangiausia ir artimiausia draugė per visus dvidešimt metų, kuriuos gyvenau...⁷

Jo mokykliniai metai nebuvo išskirtiniai ir jis dažnai jausdavosi nelaimingas. Būdamas aštuonerių, buvo išvežtas į Šventojo Jurgio mokyklą Askote. Tai buvo nauja mokykla, kurią 1877 metais įsteigė gerai žinomas teisininkas, tapęs dvasininku. Originalus pastatas vis dar matomas tarp daugybės priestatų, kurie jį supo nuo tada, kai 1904 metais jis tapo Šventojo Jurgio mergaičių mokykla. Kunigas Herbertas Williamas Sneydas-Kynnersley'is sukūrė savo sistemą, kaip parengti berniukus Itonui ir kitoms valstybinėms mokykloms. Ji apėmė ne tik klasikines pamokas, bet ir iki kraujo rykšte nučaižytas mokiinių sėdynes. Tai buvo perlenkta net ir tais laikais, kai buvo neabejojama, kad energingi berniukai linkę prisidaryti problemų, ir nuo jų buvo „saugoma“ fizinėmis bausmėmis.

Winstonui teko daug ką iškęsti. Ir kentėjo jis ne vien nuo direktoriaus. Jis buvo silpnesnis už daugelį bendraamžių ir krintosi, kad bendramoksliams nusileidžia ūgiu. Jis buvo silpnos sveikatos ir toks liko visą gyvenimą. Mikčiojo (tai įveikė tik atkakliomis pastangomis, pradėjęs viešą veiklą), taip pat kiek šveplavo, todėl buvo populiarus patyčių taikinys. Tokio pobūdžio mokykloje patyčios tiesiog klestėjo. Lengva suklysti, manant, kad žmogus, kuris kalba griežtai ir siekia atrodyti itin tvirtas, iš tiesų yra (bent jau fiziškai) stiprus. Churchillis, bent jau kai kuriais aspektais, toks tikrai nebuvo. Jis mėgo prabangą ir save palepinti.

Churchillis buvo žmogus, kuris galėjo būti nepalaužiamas, kai to reikėjo (pavyzdžiui, kai jam teko 1899 metais bėgti iš Pretorijos, 1916 metais kelias savaites praleisti apkasuose ar 1942–1944 metais keliauti nešildomais lėktuvais). Tačiau tai buvo susiję su jo milžiniška valia, o ne tvirtu kūno sudėjimu. Kol jis buvo nedidukas moksleivis, jo charakteris ir tvirta valia veikiau pridarydavo jam bėdų, nei gelbėdavo į jas patekus. Šv. Jurgio mokykloje jis jautėsi toks nelaimingas ir patyrė tiek nuoskaudų, kad į tai atkreipė dėmesį net jo tėvai. Tėvo gydytojui rekomenduojant, reaguodami į psichologinę berniuko būklę ir rūpindamiesi sūnaus gerove, 1884 metais tėvai jį perkėlė į ne tokią prestižinę, bet gerokai liberalesnę švietimo įstaigą. Ji buvo įsikūrusi Brunsviko kelyje Braitono ir Hovo pusėje ir ją valdė dvi merginos, panelės Thomson. Iš ten jis vėl persikėlė į Harou, kur mokėsi nuo 1888 metų balandžio iki 1892 metų gruodžio.

Knygos „Mano jaunystė“ puslapiuose apie mokyklą Churchillis rašo taip, tarsi negalėtų apsispręsti, ar mokykla jam buvo laiko švaistymas, ar ne. Winstonas moksleivis išlieka mišlė. „Winstonas dėl kažkurios priežasties niekaip negalėjo apsispręsti, kaip jam įsilieti į drausmės, mokymo programos ir egzaminų sistemos primestą modelį.“⁸

Pats Churchillis vėliau rašė, kad tie metai buvo „ne tik mažiausiai priimtini, bet tai taip pat buvo vienintelis nevaisingas ir nelaimingas mano gyvenimo laikotarpis“.⁹ Akivaizdu, kad jis tikrai būtų norėjęs labiau sužibėti mokykloje ir su pasididžiavimu užfiksavo savo vienintelį to meto laimėjimą – pergalę valstybinių mokyklų fechtavimo čempionate. Daugeliu kitų atžvilgių jo mokytojai, kaip ir tėvai, buvo įsitikinę, kad jis per mažai stengiasi, per daug laiko praleidžia karštoje vonioje ar svetainėje ant sofos. Churchillis buvo tvirtai įsitikinęs, kad lotynų ir graikų kalbų studijoms mokykloje skiriama gerokai daugiau laiko, nei jos nusipelno, ir su puikiu humoru aprašė, kaip kovojo su šiomis kalbomis. Taip pat ir matematika – itin svarbi stojant į Karališkąją karo akademiją Sandherste – niekada nesiliovė jam būti tarsi minų laukas.

Jis iš tiesų nemažai išmoko Braitone ir Harou ir vėlesniais metais mielai sugrįždavo į Harou, kur surengdavo trankias šventes. Jis mokėsi tuo metu įprastos patriotinės ir imperinės istorijos, tai daugiausia pasakojimai apie karalius, karalienes, karus, atskirus mūšius ir jų didvyrius. Taip pat mokėsi tuo metu įprastos visuotinės geografijos: valstybių sienos, gamtinės ypatybės, uostai ir kas kokiais produktais gali pasigirti. Jis išmoko gerai rašyti angliškai, pradėjo vertinti anglų literatūrą. Pradėjo susikalbėti prancūziškai – anglizuota „pidžino“ prancūzų kalba, kurią manė puikiai mokantis, nors ne visada suprasdavo, kas jam sakoma. Prireikė trijų bandymų (taip pat ilgų papildomų pamokų ir „kalimo“), idant išmoktų matematikos tiek, kad 1893 metais išlaikytų Sandhersto egzaminą.

Galų gale juk neretai pasitaiko, kad didis veikėjas buvo abejingas moksleivis. Churchillio atvejis dar labiau stebina tuo, kad jis pasirodė esąs ne tik didis veikėjas, bet ir literatūros žmogus bei šmaikštuolis, gabus dailininkas, nenulstantis politikas, garsus kalbų sakytojas ir tarptautiniu mastu gerbiamas valstybės veikėjas. Kadangi Harou buvo paskutinė jo formalus išsilavinimo patirtis, o jis pats pasakojo, kad rimtai mokytis pradėjo tik baigęs mokyklą, tenka jį priskirti prie savamokslių.